

ГОСПОДАРСЬКЕ ПРАВО, ГОСПОДАРСЬКО-ПРОЦЕСУАЛЬНЕ ПРАВО

УДК 346.91

DOI <https://doi.org/10.32782/1813-338X-2024.4.5>

О. С. Ярмоленко

кандидат юридичних наук,

докторант

Донецького державного університету внутрішніх справ

РЕАЛІЗАЦІЯ ПРАВ ТА ОБОВ'ЯЗКІВ КРЕДИТОРІВ У ПРОЦЕДУРІ БАНКРУТСТВА

У статті розглянуто питання щодо реалізації прав та обов'язків кредиторів у процедурі банкрутства. Підкреслено, що процедура банкрутства в Україні є ключовим механізмом для відновлення платоспроможності боржників і захисту прав кредиторів. Впровадження Кодексу України з процедур банкрутства сприяло оновленню підходів до регулювання правовідносин учасників, однак залишаються невирішеними проблеми щодо прозорості судового розгляду, зловживання правами кредиторів та недосконалий судовий контроль. Економічна нестабільність, зумовлена військовими діями, значно збільшила кількість випадків банкрутства, створюючи нові виклики для кредиторів, особливо у сфері реалізації їхніх прав на майно боржників у зоні конфлікту.

Надано класифікацію прав та обов'язків кредиторів в залежності від процесуального статусу, судової процедури, змісту та рівня пріоритетності.

Визначено, що права кредиторів включають подання заяв до суду, включення вимог до реєстру кредиторів, участь у зборах і комітеті кредиторів, ініціювання мирових угод та оскарження судових рішень. Натомість обов'язки передбачають дотримання процесуальних строків, надання доказів та виконання ухвал суду тощо. Також зазначено проблеми, пов'язані зі зловживанням правами кредиторів, та запропоновано вдосконалення законодавства для запобігання таким випадкам.

Надано визначення реалізації прав та обов'язків кредиторів у процедурі банкрутства як процесу практичного здійснення кредитором своїх законних повноважень та виконання встановлених обов'язків відповідно до норм законодавства, яке регулює процедури неплатоспроможності (банкрутства). Наголошено, що цей процес включає всі дії, які кредитори мають право або зобов'язані вчиняти у визначені законом строки та у встановленому порядку для захисту своїх інтересів у межах процедури банкрутства.

Доведено, що дослідження прав і обов'язків кредиторів у процедурі банкрутства має не лише юридичне, а й соціально-економічне значення. Воно сприяє вдосконаленню правової системи, адаптації її до сучасних викликів, зокрема, пов'язаних із воєнними діями, а також забезпеченню прозорості та справедливості процедур банкрутства для всіх учасників процесу.

Ключові слова: банкрутство, права та обов'язки, кредитор, господарський суд, судовий розгляд, неплатоспроможність, санкція, реалізація прав, учасники справи.

Постановка проблеми. Процедура банкрутства в Україні залишається важливим механізмом відновлення платоспроможності боржників та захисту інтересів кредиторів. Актуальність дослідження визначається, по-перше, тим, що з набранням чинності Кодексом України з процедур банкрутства (далі – КУзПБ), було впро-

ваджено нові підходи до регулювання взаємодії сторін, проте на практиці зберігаються значні проблеми, пов'язані з прозорістю процедур, ефективністю судового контролю та зловживаннями у процесі розподілу майна боржника. По-друге, сучасна економічна нестабільність, пов'язана з військовими діями в Україні, значно

підвищила кількість випадків банкрутства. Це створює нові виклики для кредиторів, зокрема щодо погашення боргів та реалізації прав на майно боржників, які опинилися в зоні конфлікту або зазнали збитків. По-третє, кредитори відіграють ключову роль у процедурі банкрутства, оскільки вони є стороною, яка прагне відшкодувати свої фінансові втрати. Детальне вивчення їхніх прав і обов'язків дозволяє створити баланс між інтересами кредиторів і боржників, а також уникнути ситуацій, коли права кредиторів можуть бути порушені через неправомірні дії або прогалини в законодавстві. По-четверте, однією з ключових проблем у процедурі банкрутства є низький рівень прозорості, особливо у питаннях управління майном боржника та його розподілу між кредиторами. Дослідження прав та обов'язків кредиторів сприяє вдосконаленню механізмів контролю за цими процесами. Крім того, у деяких випадках кредитори можуть зловживати своїми правами у процедурі банкрутства, наприклад, шляхом маніпуляцій з активами боржника або голосування у комітеті кредиторів. Дослідження таких проблем сприяє розробці запобіжних механізмів щодо порушення прав інших учасників процедури банкрутства. По-п'яте, банкрутство зачіпає інтереси не лише боржника та кредиторів, але й працівників боржника, постачальників та інших контрагентів. Вивчення прав та обов'язків кредиторів дозволяє гармонізувати ці інтереси, сприяючи соціальній стабільності та довірі до правової системи. Отже, дослідження цієї теми є не тільки юридично, але й економічно та соціально важливим, оскільки сприяє вдосконаленню системи банкрутства, її адаптації до сучасних викликів та забезпеченню справедливості для всіх учасників процесу.

Стан дослідження. Правовий статус кредиторів, їх права та обов'язки були предметом дослідження таких видатних вчених, як О. А. Беляневич, І. А. Бутирська, А. А. Бутирський, Л. І. Грабован, Б. В. Дерев'янку, В. В. Джуно, В. В. Дутка, С. В. Жуков, Ю. В. Кабенюк, Я. О. Левшина, Л. М. Ніколенко, О. П. Подцерковний, Б. М. Поляков, П. Д. Пригуза, В. В. Радзивілюк, В. В. Резнікова, Т. В. Степанова, В. С. Щербина та інші. Разом з тим питання реалізації прав та обов'язків кредиторів у процедурі банкрутства у сучасний період потребують додаткового дослідження.

Мета статті полягає у комплексному аналізі прав та обов'язків кредиторів у процедурі банкрутства, їх реалізації з урахуванням чинного законодавства та судової практики.

Виклад основного матеріалу. КУЗПБ визначає кредитора як юридичну або фізичну особу, які мають підтверджені у встановленому порядку документами вимоги щодо грошових зобов'язань до боржника та виділяє забезпечених, конкурсних та поточних кредиторів [1]. Кожна група кредиторів може мати свої особливі права та обов'язки, які властиві тільки цієї групи. Наприклад, забезпечені кредитори можуть повністю або частково відмовитися від забезпечення. Вони зобов'язані подати заяву з грошовими вимогами до боржника під час провадження у справі про банкрутство в частині вимог, що є незабезпеченими, або за умови відмови від забезпечення. Конкурсні кредитори за вимогами, що виникли до дня відкриття провадження у справі про банкрутство, зобов'язані подати до господарського суду письмові заяви з вимогами до боржника, а також документи, що їх підтверджують, протягом 30 днів з дня офіційного оприлюднення оголошення про відкриття провадження у справі про банкрутство (ст. 45 КУЗПБ) [1]. Поточні кредитори мають право на погашення своїх вимог в порядку черговості, визначеної ст. 64 КУЗПБ.

Слід підкреслити, що конкурсні кредитори грають найбільшу роль в процедурі банкрутства, оскільки голосують на зборах кредиторів щодо таких важливих питань як схвалення плану санації боржника та схвалення внесення змін до нього, а також звернення до господарського суду з клопотанням про введення наступної процедури у справі про банкрутство. Окрім того, конкурсні кредитори формують комітет кредиторів, який може приймати такі важливі рішення у справі про банкрутство як: визначення кандидатури арбітражного керуючого для призначення у справі про банкрутство; звернення до господарського суду з клопотанням про призначення арбітражного керуючого та про призначення іншого арбітражного керуючого; надання згоди на продаж майна боржника (крім майна, що є предметом забезпечення) та погодження умов продажу майна боржника (крім майна, що є предметом забезпечення) у процедурі санації відповідно до плану санації або у процедурі ліквідації банкрута [2]. Отже, КУЗПБ для конкурсних кредиторів встановлює більш складний, порівняно з іншими учасниками справи, порядок набуття статусу учасника провадження у справі про банкрутство, який (статус) наділяє такого учасника повним обсягом процесуальної дієздатності, в т. ч. правом

оскаржувати судові рішення, оскаржувати дії боржника, розпорядника майном, керуючого санацією, ліквідатора, звертатися про визнання недійсними угод боржника тощо. Набуття такого статусу остаточно формалізується ухвалою суду про визнання вимог кредитора [3].

Права та обов'язки кредитора у процедурі банкрутства можна поділити на дві групи: загальні – визначаються загальними нормами права, в тому числі Господарським процесуальним кодексом України (далі – ГПК), Цивільним кодексом України (далі – ЦК України), Господарським кодексом України (далі – ГК України) і специфічні – визначаються КУзПБ.

Наприклад, до загальних прав ч. 1 ст. 42 ГПК України відносить право: 1) ознайомлюватися з матеріалами справи, робити з них витяги, копії, одержувати копії судових рішень; 2) подавати докази; брати участь у судових засіданнях, якщо інше не визначено законом; брати участь у дослідженні доказів; ставити питання іншим учасникам справи, а також свідкам, експертам, спеціалістам; 3) подавати заяви та клопотання, надавати пояснення суду, наводити свої доводи, міркування щодо питань, які виникають під час судового розгляду, і заперечення проти заяв, клопотань, доводів і міркувань інших осіб; 4) ознайомлюватися з протоколом судового засідання, записом фіксування судового засідання технічними засобами, робити з них копії, подавати письмові зауваження з приводу їх неправильності чи неповноти; 5) оскаржувати судові рішення у визначених законом випадках; 6) користуватися іншими визначеними законом процесуальними правами [4].

Частина 2 ст. 42 ГПК України містить перелік обов'язків до яких відносять обов'язок: 1) виявляти повагу до суду та до інших учасників судового процесу; 2) сприяти своєчасному, всебічному, повному та об'єктивному встановленню всіх обставин справи; 3) з'являтися в судові засідання за викликом суду, якщо їх явка визнана судом обов'язковою; 4) подавати усі наявні у них докази в порядку та строки, встановлені законом або судом, не приховувати докази; 5) надавати суду повні і достовірні пояснення з питань, які ставляться судом, а також учасниками справи в судовому засіданні; 6) виконувати процесуальні дії у встановлені законом або судом строки; 7) виконувати інші процесуальні обов'язки, визначені законом або судом [4].

Наприклад, правонаступництво у справах про банкрутство урегульовано нормами ст. 43

КУзПБ, якою передбачено, що у разі вибуття чи заміни кредитора у справі про банкрутство господарський суд за заявою правонаступника або іншого учасника (учасників) справи здійснює заміну такої сторони її правонаступником на будь-якій стадії провадження у справі. За змістом статей 512, 514 ЦК України кредитор у зобов'язанні може бути замінений іншою особою внаслідок передання ним своїх прав іншій особі за правочином (відступлення права вимоги). До нового кредитора переходять права первісного кредитора у зобов'язанні в обсязі і на умовах, що існували на момент переходу цих прав, якщо інше не встановлено договором або законом. Тобто, правонаступництво в процедурі банкрутства здійснюється на підставі загальної норма права. Зазначені висновки узгоджуються з правовою позицією, викладеною Верховним Судом у постановах від 16.10.2018 р. у справі № 914/2567/17, від 04.12.2018 р. у справі № 31/160(29/170(6/77-5/100)), від 04.06.2020 р. у справі № 910/1755/19.

Згідно КУзПБ кредитору надано низку прав та обов'язків. Основне право – це звернення до суду для ініціювання процедури банкрутства. Суд зобов'язаний прийняти заяву кредитора якщо, вона правильно оформлена та відкрити провадження у справі. Кредитори мають право об'єднати свої вимоги до боржника і звернутися до суду з однією спільною заявою. Таку заяву підписують усі кредитори, які об'єднали свої вимоги до боржника. У заяві кредитор зобов'язаний вказати розмір своїх вимог до боржника із зазначенням окремо розміру неустойки (штрафу, пені), яка підлягає сплаті. Обов'язком ініціюючого кредитора є надання суду достатніх доказів існування непогашеного грошового зобов'язання боржника перед кредитором. Верховний Суд у складі колегії суддів Касаційного господарського суду у постанові від 28 вересня 2022 року у справі № 910/430/22 зазначив, що у зв'язку з цим на ініціюючого кредитора покладається обов'язок підвищеного стандарту доказування [5].

Кредитор набуває статус учасника провадження у справі про банкрутство та повну процесуальну дієздатність (здатність особисто здійснювати процесуальні права та виконувати свої обов'язки в суді) лише після вчинення всіх передбачених законом дій та прийняття судом відповідної ухвали про повне або часткове визнання його вимог. Вказаний висновок було зазначено Верховним Судом у складі колегії суддів Касаційного господарського суду у поста-

нові від 16.07.2020 р. у справі № 910/4475/19. Проте кредитори мають право на оскарження відповідних ухвал у справі про банкрутство як особи, які не брали участь у справі з моменту подання такими кредиторами лише заяв з вимогами до боржника [6].

Іншим важливим правом, яким можуть користуватися кредитори, є включення їх вимог до боржника до реєстру вимог кредиторів. Таким чином, фіксується сума та черговість погашення зобов'язань кожному кредитору.

Формування представницького органу є правом кредиторів від якого залежить взагалі процедура банкрутства (ст. 123 КУзПБ). Утворюючи збори кредиторів, останні формують представницький орган (комітет кредиторів), в якому мають право брати участь всі кредитори у процедурі банкрутства. Збори кредиторів мають процесуальну правосуб'єктність і є механізмом гарантування прав усіх кредиторів, адже вони надають змогу абсолютно кожному кредитору реалізувати своє законне право на голосування та висловлення своєї думки щодо подальших дій по справі. При цьому кожен кредитор індивідуально заінтересований у погашенні своїх окремих вимог [7, с. 358].

Організаційні питання роботи зборів кредиторів вирішує арбітражний керуючий, а члени зборів кредиторів мають право: розглядати звіт керуючого реструктуризацією про результати перевірки декларації про майновий стан боржника; розглядати проекту плану реструктуризації боргів боржника; приймати рішення про схвалення плану реструктуризації боргів боржника або про звернення з клопотанням до господарського суду про перехід до процедури погашення боргів боржника або про закриття провадження у справі про неплатоспроможність

Кредитори мають право до дня надсилання повідомлення про проведення зборів кредиторів вносити арбітражному керуючому пропозиції щодо включення питань до порядку денного. Питання, запропоновані кредиторами, є обов'язковими до включення арбітражним керуючим до порядку денного зборів кредиторів.

Стаття 28 КУзПБ визначає, що комітет кредиторів має право в будь-який час звернутися до господарського суду з клопотанням про відсторонення арбітражного керуючого від виконання повноважень незалежно від наявності таких підстав. Але така норма негативно впливає на виконання дискреційних повноважень господарського суду [8, с. 31-35], тому що суд повинен ухвалити рішення без дослідження та

оцінки доказів, що суперечить принципу судового контролю у процедурі банкрутства. Хоча у постанові Верховний Суд у складі палати для розгляду справ про банкрутство Касаційного господарського суду від 20.05.2021 р. у справі № 922/3369/19 вказав, що процедура відсторонення арбітражного керуючого від виконання повноважень в кінцевому підсумку охоплюється компетенцією суду. Рішення комітету кредиторів не може мати для господарського суду заздальгідь встановленої сили і має оцінюватися відповідно до ст. 86 ГПК України. У разі надходження клопотання від комітету кредиторів про відсторонення арбітражного керуючого, господарський суд зобов'язаний щонайменше перевірити дотримання порядку скликання та проведення загальних зборів та/або комітету кредиторів, законність обрання/формування загальними зборами кредиторів комітету кредиторів, прийняте зборами кредиторів чи комітетом кредиторів рішення та реалізацію цього рішення через відповідне клопотання до господарського суду в порядку ч. 4 ст. 28 КУзПБ [9]. Але на наш погляд, тільки внесення змін до КУзПБ щодо необхідності обґрунтування такого рішення комітетом кредиторів відповідними доказами врегулює дане питання.

В залежності від виду судових процедур визначених ст. 6 КУзПБ корелюється обсяг прав та обов'язків кредиторів. Наприклад, під час процедури санації забезпечений кредитор має право клопотати перед господарським судом про прийняття рішення про припинення дії мораторію щодо майна боржника, яке є предметом забезпечення, якщо таке майно не задіяне у виконанні плану санації боржника або є швидкозношуваним предметом чи товаром, що швидко псується (ч. 8 ст. 41 КУзПБ).

У процедурі розпорядження майном боржника кредитор наділений правом звернутися до суду із заявою про застосування позовної давності під час розгляду грошових вимог кредиторів [10].

У кредиторів є право ініціювати та пропонувати умови укладання мирової угоди відповідно до ст. 192 ГПК України. Документ може бути прийнято на будь-якій стадії банкрутства.

На підставі ст. 40 КУзПБ кредитор має право клопотати щодо заборони боржнику вчиняти без згоди розпорядника майна правочини, а також зобов'язати боржника передати цінні папери, майно, інші цінності на зберігання третім особам, вчинити чи утриматися від вчинення певних дій або вжити інших заходів.

Кредитор має право відповідно до черговості та в порядку, встановленому реєстром вимог кредиторів на задоволення своїх вимог.

У разі фактів порушення чинного законодавства кредитор має право подавати скарги на дії арбітражного керуючого, боржника та будь-якого іншого учасника процедури банкрутства.

Таким чином, можна класифікувати права та обов'язки кредиторів у процедурі банкрутства:

1) За процесуальною роллю кредиторів: права та обов'язки конкурсних кредиторів; права та обов'язки забезпечених кредиторів; права та обов'язки поточних кредиторів.

2) За стадіями процедури банкрутства: права та обов'язки кредиторів на стадії розгляду справи про банкрутство; права та обов'язки кредиторів на стадії санації; права та обов'язки кредиторів на стадії ліквідації.

3) За змістом прав: майнові права; процесуальні права.

4) За рівнем пріоритетності: права та обов'язки першочергових кредиторів; права та обов'язки забезпечених кредиторів; права та обов'язки інших кредиторів.

5) За порядком регулювання: права та обов'язки кредиторів, що регулюються загальними нормами права; права та обов'язки кредиторів, що регулюються спеціальними нормативними актами.

Така класифікація є важливим аспектом регулювання всього процесу банкрутства та дозволить систематизувати правовідносини між учасниками, забезпечуючи баланс інтересів боржника, кредиторів та інших сторін.

Висновки. На підставі здійсненого аналізу можна визначити, що реалізація прав та обов'язків кредиторів у процедурі банкрутства – це процес практичного здійснення кредиторами своїх законних повноважень та виконання встановлених обов'язків відповідно до норм законодавства, яке регулює процедури неплатоспроможності (банкрутства). Цей процес включає всі дії, які кредитори мають право або зобов'язані вчиняти у визначені законом строки та у встановленому порядку для захисту своїх інтересів у межах процедури банкрутства. Отже, дослідження прав і обов'язків кредиторів у процедурі банкрутства має не лише юридичне, а й соціально-економічне значення. Воно сприяє вдосконаленню правової системи, адаптації її до сучасних викликів, зокрема, пов'язаних із воєнними діями, а також забезпеченню прозорості та справедливості процедур банкрутства для всіх учасників процесу.

Список використаної літератури:

1. Кодекс України з процедур банкрутства : Закон України від 18 жовтня 2018 р. № 2597-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2019. № 19. Ст. 74.
2. Жуков С. Особливості заявлення та розгляду вимог кредиторів у справі про банкрутство: судова практика. Асоціація правників України VIII Форум з конкурсного права. 2023. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/2023_prezent/Prezent_Kreditor_vimogi_bankryststvo.pdf
3. Постанова Касаційного господарського суду Верховного Суду від 23 січня 2020 у справі № 913/444/18. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/87204309>
4. Господарський процесуальний кодекс України: Закон України від 06.11.1991 р. № 1798-XII. *Офіційний сайт Верховної Ради України. Законодавство*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-12#Text>
5. Постанова Касаційного господарського суду Верховного Суду від 28 вересня 2022 року у справі № 910/430/22. *Iplex*. URL: <http://iplex.com.ua/doc.php?regnum=106891160&red=100003ebd6e8cd5d2224ad924004a1338eb7c7&d=5>
6. Постанова Касаційного господарського суду Верховного Суду від 16.07.2020 р. у справі № 910/4475/19. *Ligazakon*. URL: https://verdictum.ligazakon.net/document/90743553?utm_source=jurliga.ligazakon.net&utm_medium=news&utm_content=jl01
7. Поліщук Р.М. Особливості правового статусу кредиторів та їх представницьких органів у справах про банкрутство товариств з обмеженою відповідальністю. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету*. Серія Право. 2024. Вип. 83: частина 1. С. 352-359.
8. Ніколенко Л. М. Дискреційні повноваження господарського суду: межі та умови їх реалізації. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2013. Вип. 6-2. Т. 2. С. 31-35.
9. Постанова Касаційного господарського суду Верховного Суду від 20.05.2021 р. у справі № 922/3369/19. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/98083109>
10. Постанова Касаційного господарського суду Верховного Суду від 09.09.2021 р. у справі № 916/4644/15. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/100884643>

Iarmolenko O. S. Implementation of creditors' rights and obligations in bankruptcy proceedings

The article examines the issue of the implementation of creditors' rights and obligations in bankruptcy proceedings. It is emphasized that the bankruptcy procedure in Ukraine is a key mechanism for restoring the solvency of debtors and protecting the rights of creditors. The implementation of the Code of Ukraine on Bankruptcy Procedures has contributed to the renewal of approaches to regulating the legal relations of participants, however, problems regarding the transparency of judicial proceedings, abuse of creditors' rights and imperfect judicial control remain unresolved. Economic instability caused by military actions has significantly increased the number of bankruptcy cases, creating new challenges for creditors, especially in the area of the implementation of their rights to debtors' property in the conflict zone.

A classification of creditors' rights and obligations is provided depending on the procedural status, judicial procedure, content and level of priority.

It is determined that the rights of creditors include filing applications with the court, including claims in the creditors' register, participating in meetings and creditors' committees, initiating amicable agreements and appealing court decisions. Instead, the duties include compliance with procedural deadlines, provision of evidence and execution of court decisions, etc. Problems related to the abuse of creditors' rights are also noted, and improvements to the legislation are proposed to prevent such cases.

The definition of the implementation of creditors' rights and obligations in the bankruptcy procedure is given as the process of practical exercise by creditors of their legal powers and fulfillment of established obligations in accordance with the norms of the legislation regulating insolvency (bankruptcy) procedures. It is emphasized that this process includes all actions that creditors have the right or are obliged to take within the time limits specified by law and in the established manner to protect their interests within the bankruptcy procedure.

It is proven that the study of the rights and obligations of creditors in the bankruptcy procedure has not only legal, but also socio-economic significance. It contributes to the improvement of the legal system, its adaptation to modern challenges, in particular, those related to military operations, as well as ensuring transparency and fairness of bankruptcy procedures for all participants in the process.

Key words: *bankruptcy, rights and obligations, creditor, economic court, trial, insolvency, sanction, exercise of rights, participants in the case.*